

Anders Franzén
Dag Hammarskjölds plats 2
Box 2133, 550 02 Jönköping
Direkttel. 036 - 30 18 81. Växel 036 - 30 18 00
Mobiltel. 070 - 326 45 04
anders.franzen@jkpglm.se

JLM DNR: 277/2016

AHLSTROM-MUNKSJÖ PAPER AB
Att: Martin Lundqvist
Box 624
551 18 JÖNKÖPING

UTLÅTANDE

angående förslag till ombyggnad av f.d. snickeriet och vågen till museum i kv. Lappen i Jönköping, Jönköpings kommun.

Jönköpings läns museum har på uppdrag av Ahlstrom-Munksjö Paper AB gjort en kulturhistorisk utredning av rubricerad byggnad mot bakgrund av planerad ombyggnad till museum.

Beskrivning

Den aktuella byggnaden består huvudsakligen av en byggnadskropp med rektangulär planform och en samtida utbyggnad mot den västra långsidan. Detta utgör det så kallade Snickeriet. Utöver detta finns en sekundär tillbyggnad vid det sydvästra hörnet. Detta är den så kallade Vågen. Mot den norra gaveln finns ett sekundärt skärmtak.

Exteriör

Huvuddelen av byggnaden – Snickeriet – är uppförd av tegel i en våning. Fasaden utgörs av rött tegel i kryssförband med åsfogar. Vissa skift har engoberat tegel med svart yta. Härigenom bildas horisontella linjer i fasaden. Gavelfasaderna råder över takfallen och avslutas med en plåttäckt siluett. Långsidesfasaderna avslutas upptill med en profilerad gesims. Flertalet fönster är av fyrluftstyp och av trä där de undre luften är något högre än de övre. De nedre luften har två horisontella spröjsar i varje båge, medan de övre endast har en. Fönstren är vitmålade. Muröppningen har en svag välvning, men de befintliga fönstren har ett rakt karmöverstycke. Gavelröstena är försedda med mindre, spröjsade fönster. Byggnaden har några ytterdörrar som är klädda med karosseripanel och i vissa fall med överljusfönster. På byggnaden ligger ett sadeltak belagt med papp och försett med fotränna. Taket avvattnas med stuprör med rundade böjningar. Byggnaden vilar på en sockel av grovhuggen granit. Strax över sockeln finns mindre ventilöppningar.

Den tillbyggda Vågen är uppförd av rött tegel i kryssförband, men utan engobering. Mot söder finns ett stort fönster med tät spröjsning. Övriga fönster är mindre och utan spröjsning. Tre dörrar är klädda med karosseripanel. Byggnadskroppen har ett pulpettak som skjuter ut kraftigt mot söder. Byggnadskroppen vilar på en låg sockel av gjuten betong. Markytan under det utskjutande taket har en vågplattform belagd med plank.

Det tillbyggda skärmtaket mot norr bärs upp av stolpar av stål. Takstolarna är av trä och yttertaket belagt med trapetskorrugerad plåt.

Interiör

Huvuddelen av byggnaden upptas av en enda stor lokal för snickeriet. Rumsvolymen är anmärkningsvärt stor och bryts endast av stående, gråmålade träpelare som bär upp takbjälklaget och takkonstruktionen.

Lokalens golv är belagt med obehandlade, spontade granbrädor. Väggarna är slätputsade och avfärgade i en beige kulör. Innertaket består huvudsakligen av det frilagda och synliga vindsbjälklaget med bjälkar och ovanpåliggande brädor. Innertaket är obehandlat. Vid trappan upp till vinden finns ett parti av taket, som troligen visar en ursprunglig konstruktion. Där finns en glespanel spikad direkt på takbjälkarna. På glespanelen finns vassmatta och hönsnät. På denna konstruktion finns ett putsskikt med vitgrå avfärgning. Detta bevarade parti och det faktum att man sannolikt varit rädd för brandspridning i snickerilokalen talar för att hela taket haft denna beklädnad ursprungligen.

I rummen som ligger i den del av byggnaden som uppfördes som våg finns ett spontat brädgolv, slätputsade väggar med grönaktig avfärgning och ett putsat innertak respektive tak av korrugerad plåt.

I lokalerna finns äldre, men knappast ursprunglig, maskinell utrustning. På snickerivinden finns virkesförråd och ett lager av gamla gjutmodeller av trä.

Historik

Snickeribyggnaden uppfördes omkring 1895 att döma av äldre kartmaterial. På en karta från 1895 finns byggnaden medtagen och i efterhand står en handskrivna anteckning på byggnadsmarkeringen: "1895". Den tycks ha uppförts som snickeri, men upphovsmannen till byggnadens gestaltning har inte kunnat klargöras. Bygglovsritningar avseende andra byggnader inom industriområdet visar att det ofta var företagets egna ingenjörer som ritade ny- och ombyggnader.

Byggnaden har genomgått flera förändringar även om huvudkaraktären är höggradigt bevarad. Tidigare, men kanske inte från början, stod en hög skorsten av tegel strax söder om snickeriets utskjutande del mot väster. Denna skorsten fanns kvar även sedan vågen uppförts och är avbildad så sent som 1951. Byggnadens fönster av trä är inte ursprungliga utan från 1900-talets mitt att döma av deras profilering. Fönstrens tidigare utformning är inte helt klarlagd, men en bygglovsritning för vågen från 1944 visar den äldre byggnadskroppen med smäckra fönster som bör ha varit av gjutjärn. Fönstren omfattade då tre rutor i bredd och fem rutor i höjd. Även om murverket har en svag välvning saknade de dåvarande fönstren denna välvning. Av vågbyggnadens bygglovsritning framgår att snickeri-byggnaden hade eller skulle förses med fönster med samma utformning som de har i dag. Det är troligt att snickeriets fönster byttes ut samtidigt som vågen uppfördes, d.v.s. under 1940-talets mitt.

Även fönster- och dörröppningar har ändrats efter hand. Fasaden mot öster och Munksjön hade i ett tidigt skede en dörr mitt på fasaden, där det i dag i stället finns ett fönster. I mitten av 1950-talet fanns en dörr på denna fasad även där längst mot norr. I dag har denna långfasad endast fönster. Att döma av spår i murverket hade den södra gaveln ursprungligen två större portar, men i dag återstår endast en. I den norra fasaden tycks ett fönster längst i öster ha ersatts av en dörr.

Den tidigare vågbyggnaden uppfördes troligen i mitten av 1940-talet efter ritning från 1944. Den tidigare vågen tycks inte ha genomgått några utvändiga ombyggnader eller förändringar sedan uppförandet.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Byggnadskropparna har i en tidigare genomförd inventering daterad 2010-02-03 beskrivits och det kulturhistoriska värdet bedömts. Snickeriet har angetts ha högsta kulturhistoriska värde och vågen ett stort kulturhistoriskt värde. Det tillbyggda skärmtaket förbigås i inventeringen. Läns museet delar denna bedömning och menar samtidigt att skärmtaket mot norr saknar kulturhistoriskt värde. Vid en förestående förändring är det motiverat att närmare beskriva vilka av byggnadens egenskaper som konstituerar de kulturhistoriska värdena:

Snickeriet

Byggnadskroppens karaktärsdrag som konstituerar dess kulturhistoriska värde:

Byggnadsvolymen

Tegelfasaderna i rött respektive svart tegel med åsfog samt markeringar vid hörn, takgesims och företagslogotypen

Den huvudsakliga fönster- och dörrindelningen

De befintliga fönstren av trä, som inte är ursprungliga, utgör ett tidsskikt
Sadeltaket belagt med papp och med fotrännor
Den stora snickerilokalens volym, brädgolv, slätputsade väggar och pelarsystem.

Vågen

Byggnadskroppens karaktärsdrag som konstituerar dess kulturhistoriska värde:
Byggnadsvolymen
Tegelfasaderna i rött tegel med åsfog
Den huvudsakliga fönster- och dörrindelningen
De befintliga fönstren av trä
Det utskjutande pulpettak belagt med papp

Specifika frågor som aktualiserats

Det finns planer på att inrätta ett museum i byggnaden. Inför de förändringar som en sådan förändring kan medföra har vissa specifika frågor särskilt utretts. Dessa frågor är:

Det finns förslag att genomföra en del förändringar på västfasaderna. Ett förslag är att ersätta de två dörrarna som sitter i den mot väster utskjutande byggnadsdelen med glas för det innanförliggande rummets ljusförsörjning. De två dörröppningarna är sekundära och tidigare fanns här endast en centrerad dörr. Lösningen med glasning är möjlig, men ett alternativ med dörrar klädda med karosseripanel, som i sin tur förses med ett glasat parti vore optimalt. Ovanför dessa dörrar finns två sekundära fönster som föreslås ersättas med ut-/intag för luft till det bakomliggande teknikrummet. Även om detta är ett ingrepp så är det ett förhållandevis varsamt sätt att lösa denna teknikfråga. Att i stället inrätta motsvarande ventilation genom taket skulle troligen medföra större ingrepp och visuella nackdelar. Vidare föreslår Vågens västra fasad ändras genom att den befintliga dörren höjs och ersätts med ett glasparti. Eftersom golvnivån i det innanförliggande utrymmet höjs kan den befintliga dörrens läge i vilket fall som helst inte bevaras. Genom glaspartiet erhåller museikaféet härigenom sitt enda fönster med direkt dagsljus. Förändringen är relativt begränsad. Sammanfattningsvis får man betrakta alla dessa begränsade fasaddelar mot väster dels som en redan tidigare ombyggda, dels som fasadytor som i viss mån offras för att mer betydelsefulla delar av exteriören i övrigt skall kunna bevaras oförändrade i då hög grad som möjligt.

Det finns ett förslag att göra en tillbyggnad som håller sig under vågens utskjutande pulpettak. Läns museet anser att detta riskerar att påverka byggnadens kulturhistoriska värde negativt och bör därför gestaltas med stor omsorg. Den utskjutande taksivan är en väsentlig del av våghusets karaktär och berättar om dess tidigare funktion. Därför bör glasunderbyggnaden ha en mindre yta än det

utskjutande taket och lämna en bit av takets undersida synlig runt om. De aktuella ritningarna (daterade 2017-12-29) lämnar en del av pulpettakets synligt. Helst bör inglasningen nå upp så nära takets underkant som möjligt!

Det finns ett förslag att i allt väsentligt bibehålla den stora snickerilokalens höjd och bevara stolparna som bär takkonstruktionen. Läns museet anser att detta mycket positivt och bidrar till att accentuera byggnadens kulturhistoriska värde. Härigenom kan en stor kvalitet i byggnaden bibehållas och upplevas. Det finns planer på att skapa en entresolvåning i rummets norra del. Denna kommer att göras som en fri konstruktion genom att inte nå andra fram till ytterväggarna (ritning daterad 2017-12-29). Förslaget innebär i allt väsentligt att den stora lokalen bibehåller sin upplevda volym och resning, vilket är positivt.

Som en publik byggnad måste den uppfylla dagens krav på tillgänglighet. Det sätt som denna fråga löst på med bland annat ramper är generellt förhållandevis varsam. Dock skulle glesare smidesräcken troligen kunna upplevas mindre iögonfallande.

Det finns ett förslag att riva skärmtaket mot norr för att frigöra denna del av byggnaden. Läns museet anser att detta är positivt eftersom skärmtaket saknar kulturhistoriskt värde och att åtgärden leder till att snickeribyggningens exteriör framhävs.

Övrigt

De redovisade skisserna tar, med förtydligande/reservation i ovanstående kommentarer, i hög grad hänsyn till byggnadens kulturhistoriska värde och tillgodoser dessa kvaliteter. Vid en kommande ombyggnad kan följande kommentarer också bidra till detta.

Tegelfasadens åsfogar är tidstypiska och karaktärsskapande. Det engoberade teglet som skapar svarta horisontella band är också betydelsefullt. Det finns exempelvis även på Hayska ridhuset och Hamnstationen. När tegelfasaden kompletterats är det viktigt att engoberat tegel, eller något snarlikt, används där det har funnits.

Eftersom byggnaden är en del av Munksjö pappersbruk, en tidig innovatör beträffande takpappsteknik, är det ett pedagogiskt värde att yttertaken även fortsatt är belagda med takpapp.

Om ytterdörrar skall bytas ut kan de antingen göras lika de befintliga med karosseripanel eller kan man finna äldre förebilder inom industriområdet och kopiera dem.

Den befintliga innertaksstrukturen med synligt bjälklag visar visserligen byggnadens konstruktion på ett pedagogiskt sätt, men för att åstadkomma ett mer ursprungligt utseende bör ett innertak läggas under bjälklaget och göras slätt. Dock bör konstruktionen med de gråmålade pelarna och bockarna lämnas synlig.

På byggnadens vind finns en stor samling gjuterimodeller av trä. Dessa har ett stort kulturhistoriskt värde och bör bevaras, exempelvis av företagets eget museum.

Jönköping den 20 februari 2018

Med vänlig hälsning

Anders Franzén
Antikvarie

Kopia till: Tengbom

Ovan: Munksjö pappersbruk omkring 1900.

Till vänster: Detaljförstoring av ovanstående fotografi där snickeriet visas.

Målning från 1951 som i bildens mitt visar snickeriet och vägen med skorstenen. Målning av E. Wessel-Fougstedt.

Snickeriet och vägen sedda från sjön.

Vägen med det karaktärsskapande utskjutande taket.

Vägen med det karaktärsskapande utskjutande taket och vägplattformen av plank under.

Det i sen tid tillbyggda skärmtaket.

Parti av snickeriets fasad mot öster där man kan se spår efter en igenmurning under fönstret längst till höger.

Snickeriets norra fasad.

Porten i den södra fasaden som föreslås behållas eller kopieras.

Detalj av tegelväggen med karakteristiskt engoberat tegel och åsfog.

Översikt över snickeriet med de bärande pelarna i mitten.

Detalj av ett bevarat parti av den konstruktion innetaket troligen hade från början.

Översikt över snickeriet.

